

MULTITUDINEA ABORDĂRILOR TEORETICE GEOPOLITICE – SCURTE CONSIDERAȚII

Iolanda CONSTANTINESCU¹

yolanda.constant@yahoo.com

MOTTO: „Nu socotim că discuțiile sunt o pagubă pentru fapte, ci lipsa de lămurire prin discuție, făcută mai înainte de a porni la înfăptuirea a ceea ce trebuie.”

(Tucidide)

ABSTRACT: Geopolitics is important as a branch of science in terms of the object under analysis of methods applied and the results obtained contributing to scientific knowledge. Space molds the natural boundaries within which people's extension take place. The levels of civilization and culture of the population, the state evolution are closely linked to its position. The identity aspect of the state is also found in its political and geographical conditions. Man can build something only he is a component of Nature. Outward modifications have always been easier to make while personal modifications of the Self have been more difficult. It each individual worked harder on changing oneself and then on the environment the world would be different.

KEYWORDS: Geopolitics, territory enlargement, identity, politics, boundaries,

Omul își pune din ce în ce mai mult amprenta în ceea ce se petrece. Sunt situații în care se creează o quasi-legătură organică între teritoriu și persoana umană, între dimensiunea geografică și cea politică. Intervenția persoanei umane asupra naturii, a condus la modificarea unor „trăsături” ale acesteia. Schimbând natura omul s-a modificat și pe sine însuși. Omul poate construi cu adevărat ceva, numai în măsura în care face parte

¹ Dr., Membru al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

componentă cu natura. Întotdeauna au fost mai facile modificările asupra exteriorului și mai puțin asupra propriei persoane. Dacă fiecare individ ar lucra mult la schimbarea sa mai întâi și apoi asupra mediului, ar fi o altă lume.

Important este să poată fi preîntâmpinate problemele create de aspectele negative. Acest fapt se realizează în primul rând prin modul în care poate fi percepută logica unui sistem și a părților sale componente. Se încearcă ulterior, să se pornească de la avantajele acestuia și să se diminueze ceea ce este dăunător.

Perioada Războiului Rece a condus la o nouă eră, un nou sistem internațional, acela al globalizării. Antagonismul este prezent în raportul dintre ce era vechi -exprimat prin conflictul civilizațiilor, politica de forță, anarhia și liberalismul- și nou -acesta fiind de fapt sistemul.

În timpul Războiului Rece s-au manifestat intenții, ce aveau la bază conflicte dintre actorii statali. Au existat diverse forme de comunicare bazate pe simboluri. Aveau opțiuni în privința modului de exprimare a limbajului. Tom Casier² menționează -în acest sens- existența teoriei jocurilor. Sistemul internațional suspus anarhiei a fost configurat asemenea unui joc de sumă nulă, ce a determinat cei doi actori - Rusia și Statele Unite -să adopte o atitudine, potrivit căreia riscurile izbucnirii unor conflicte să fie minime și să-si folosească capacitățile optim. În pofida faptului că cei doi actori preferau o politică de pace, au decis să se înarneze.

În sistemul internațional statele acționează potrivit balanței de puteri. Strategia adoptată este tributară faptului, că „*la nivel sistemic securitatea are o dimensiune relativ fixă.*”³

În virtutea jocului de sumă nulă actorii statali (zero-sum game) sunt interesați să obțină câștiguri relative, reconfigurând balanța de putere la nivel internațional și mai puțin câștiguri absolute⁴

Sistemul globalizării este complex, cuprinde în structura sa conflictul dintre civilizații, încercări de uniformizare ale acestora (civilizațiilor). Sunt implicate acțiuni iminente de protejare a mediului unele dintre ele

² Tom Casier, *Classical Realism*, în *International Relations Theory-Course Notes*, University of Kent at Canterbury, Brussels, School for International Studies, 2007, p. 1

³ Barry Hughes, *Continuity and Change in World Politics*, New Jersey, NJ:Prentice Hall, 2000, p. 47

⁴ Câștiguri relative - *relative gains* și câștiguri absolute -*absolute gains*, în funcție de cum se desfășoară jocul de sumă nulă, un câștig relativ ori absolut al unui stat poate aduce în contrabalantă pierderea altui stat.

datorate faptului, că a trecut prin diverse evenimente nefavorabile, chiar catastrofe. Se adaugă impunerea capitalismului liberal și a liberei piețe, care au fost soldate cu împotriviri. Demn de luat în seamă este și modul în care statele nationale proliferază. În același timp pe arena politică și-au facut simțită prezența jucători nestatali puternici.

Omul ar trebui să se cunoască pe sine însuși ca individ și ulterior ca element al unei națiuni, popor, încadrat într-o civilizație. Fenomenul identitar apare în cunoașterea și perceperea celuilalt ca parte integrantă dintr-o altă țară, cu o apartenență la un alt popor.

Theodor W. Adorno este o personalitate interesantă în studiile sale privind cultura de masă, pentru ideologiile reformatoare și este un militant pentru emanciparea individului. „*Minima Moralia*” prin aforismele pe care le redactează, pledează pentru cultură, considerată sursă bogată de material pentru existența, emanciparea individului, ce are loc împreună cu observațiile pertinente făcute de acesta, totodată interesul membrilor societății pentru idealurile democratice (cum sunt în *Negative Dialektik*)

Se impune o analiză a problemelor cu care se confruntă oamenii astăzi, prin prisma modului în care și construiesc indivizii reprezentările acestora.

Pornind de la individ și până la stat în relația cu alte state aflate în vecinătate și mai departe, se stabilesc obiective, repere, se construiesc imagini pentru a oferi anume date dorite de autori în privința aspectelor strategice tehnice, militare. În acest context se poate vorbi de sfera geopoliticii, privită în sens larg ca modalitatea de exercitare a puterii politice în relația cu un teritoriu.

Geopolitica se impune ca disciplină științifică, prin obiectul pe care dorește să-l analizeze, prin metodele folosite și rezultatele ce îmbogățesc cunoașterea, rezultate ce trebuie să fie conform adevărului, respectiv să fie logice.⁵

Geopolitica, chiar dacă a fost contestată de unii cercetători, că nu face parte din cadrul disciplinelor științifice a fost validată de alții, prin aportul pe care-l aduce la multilateralitatea cunoașterii științifice, prin elementele utilizate și s-a impus astfel începând cu secolul al XX-lea.

Avantajele dispunerii teritoriale datorate geopoliticii, dar necunoscute ca știință în secolele XI–XVI au avut un rol decisiv în politica dusă

⁵ N. Mărgineanu, *Natura științei*, Editura Științifică, București, 1971

– potrivit opiniei lui J.J. Grygiel⁶- de dinastia Ming din China, Veneția, cât și Imperiul Otoman. Acesta preciza că geopolitica este un „Mischung” dintre „trăsăturile geologice (de pildă resursele naturale) cu activitatea umană (tehnologia de producție și comunicare), care afectează valoarea acelei realități.” Resursele naturale aflate într-o anumită zonă rămân acolo, dar modalitatea de exploatare a acestora, variază în raport de evoluția mijloacelor tehnologice. Funcție de datele enunțate rezultă următoarea definiție a geopoliticii „studiu al locației resurselor naturale, economice, a liniilor de comunicare care le leagă”, ordonate de puterea politică, ce „direcționează eforturile militare și diplomatice ale unui stat.”

Napoleon recunoștea relația dintre politică și poziția geografică, afirma „politica statelor se regăsește în geografia lor”. Opinia lui Herder avea în vedere faptul, că istoria se exprima prin dinamismul geografiei.⁷

După cel de-al doilea război mondial exista opinia, potrivit căreia geopolitica corespundea expansiunii teritoriale, cum a fost cea nazistă. În spiritul acestei idei a fost cartea redactată de un geograf de origine americană Richard Hartshorne, care aprecia, faptul că geopolitica este maladiva pentru cercetători.

Analiști importanți precum Karl Haushofer, Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellen, Halford Mackinder nu încadrau geopolitica în cadrul științelor.⁸

Friedrich Ratzel⁹ este considerat fondatorul geopoliticii, autorul teoriei potrivit căreia geneza statului funcționează asemenea unui organism viu, trece prin toate etapele specifice, nasterea, copilăria, creșterea și trecerea prin adolescența, maturizarea și în unele cazuri poate avea loc fenomenul dispariției. Factorii care conduc la acestea sunt în strânsă relație cu poziția geografică – ce poate fi strategică, ori nu-, cu comunitatea de indivizi aparținătoare statului respectiv. La acestea se adaugă activitatea competițională interstatală, generată de accesul la bogățiile naturale și în

⁶ J.J. Grygiel, *Great Powers and Geopolitical Change*, The John Hopkins University Press, Baltimore, 2006, pp. IX-X

⁷ Y. Lacoste îl citează pe Napoleon în *Geographie und politisches Handeln. Perspektiven einer neuer Geopolitik*, Berlin, 1990, p. 17; Wolf D. Gruner îl citează pe Herder, *Die deutsche Frage. Ein Problem der europäischen Geschichte seit 1800*, Muenchen, 1985, p. 38: „Geschichte ist in Bewegung gesetzte Geographie”

⁸ B. Simms, *The Impact of Napoleon: Prussian High Politics, Foreign Policy and the Crisis of the Executive, 1797-1806*, Cambridge University Press, New York, 1997, p. 9

⁹ Friedrich Ratzel (1844-1904) întemeietorul geopoliticii. Pornește de la ideea, că geografia are un rol incontestabil în influențarea istoriei politice a statelor. Lucrări reprezentative *Antropogeografia* (1882), *Cercetarea spațiului politic* (1885), *Geografia politică* (1897).

consecință la influențarea mediului. Termenii cu care operează Ratzel în geopolitică sunt: spațiul, spațialitatea aflată în strânsă relație cu existența, creșterea spațială a statelor, situarea unui stat din punct de vedere geografic, dar și granița aflată la periferia unui stat.

Mittelpunk-tul – în traducere din limba germană punctul de mijloc-dar ca sens punctul central este acela, în jurul căruia ia ființă statul. Fiecare dintre conceptele menționate permite alte detalieri, precizări în privința semnificației. Spațiul implică, mai precis spațiul modelează acele limite naturale, în care poate avea loc expansiunea popoarelor. Fiecare dintre cele două elemente se influențează reciproc, mai precis spațiul intervine în „configurarea” structurii interne a comunității, pe care o gestionează. Există două tipuri de corespondență antropogeografică – de rezonanță antropogeografică – se referă la așezarea cât mai omogenă a populației pe teritoriul statului și cea discordantă antropogeografică, când teritoriul unui stat este acoperit fie de o populație prea mică, ori prea mare de oameni.

Evoluția statului trebuie să constituie un obiectiv prioritar, să nu fie un stat suprapopulat, intrucât spațiul vital devine aproape inexistent. În această situație se impune migrația populației într-o zonă mai puțin populată.

Spațiul vital (Lebensraum) este direct relaționat cu forța statului, alături de populație și implică nu în ultimul rând mărirea influenței forței culturale, factor important în supraviețuirea unei civilizații. Creșterea spațială a statului este un obiectiv major, depinde de anumiți factori: de existența aceluși Lebensraum, de nivelul de civilizație și gradul de cultură al populației, de impunerea ideilor proprii, de existența unui mare număr de schimburi comerciale.

Statele mari, puternice au în vedere extinderea frontierelor prin încorporarea statelor mai „slabe”. Zona delimitată de frontiere, dacă este foarte mare, înseamnă că este un stat puternic. În procesul de extindere statul înglobează elemente culturale de la statele mici, dar și resurse naturale (de pildă zăcăminte de gaze naturale, câmpuri de petrol, surse de apă, albiile râurilor și altele). Alături de aceste aspecte are loc și o creștere din punct de vedere economic.

Un alt aspect este acela identitar la nivel politic și geografic, poziția statului este relevantă pentru evoluția acestuia, dacă se afla într-o zonă cu resurse naturale, în vecinătatea unor state interesate și de progresul

„vecinului”, situarea în emisfera nordică, ori sudică, situat la mare, ocean -caz favorabil- pentru că are posibilitatea facilitării schimburilor comerciale. Dacă este un stat ca Rusia cu o mare întindere teritorială, atunci are o influență puternică nu numai asupra statelor vecine.

Granița (Grenze) statului conferă date despre dimensiunea statului. Reflectă întinderea geografică, care în cazul unui stat mare poate avea un impact puternic asupra statelor mai mici, oferă o imagine a raportului de putere, poate constitui o zonă de influență. Schimbările survenite în interiorul unui stat, la nivelul poporului exprimate prin forța ideilor și vitalitatea acestuia se reflectă la nivel economic, politic, cultural, militar și nu în ultim rând strategic. Dacă sunt într-o evoluție ascendentă influențează expansiunea granițelor statului respectiv. În sens contrar granițele se micșorează.

O civilizație puternică are granițele statului în extindere și poate avea acces, chiar ocupa teritorii noi geocontinentale, eventual spații locuite de popoare inferioare. Faptul că statul trece prin aceleași procese, precum un organism viu, include statul în categoria conceptelor de bază din geografia politică.

Pentru a înțelege fenomenele contemporane și nu numai, cercetătorul trebuie să poată privi evenimentele, să le explice coerent și comprehensiv, mai precis să dețină acel *Weltanschauung* asupra lumii. Ideologiile cu care „operează” analiștii în urma acelui *Weltanschauung* oferă soluții privind menținerea puterii politice instaurate la un moment dat într-un stat, ori o posibilitate de schimbare, de reconfigurare a societății sub o altă putere politică. Ideologia este mai mult decât un *Weltanschauung*, factorul de putere este prezent în manipularea conceptelor cognitive.

Ideologia politică este importantă, întrucât permite înțelegerea problemelor publice, impune norme de respectare în societate, conducând la impunerea ordinii și stabilității în acest areal.

Cercetătorul Rudolf Kjellen¹⁰ este autorul studiului *Probleme politice ale războiului mondial* (1916), în care impune geopolitica ca și concept. În virtutea analizei sale conflagrația a fost generată de cauze geopolitice, care au potențat conflictul și au condus la încheierea unor anumite alianțe.

Alianțele interstatale durează, atât cât este necesar pentru a conduce la rezultatul pe care și l-au propus, după aceea pot dispărea.

¹⁰ Rudolf Kjellen (1864–1922) primul analist și cercetător care vorbește despre geopolitică într-o conferință ținută la Universitatea din Goetteborg (1899).

În situația în care o alianță pune într-o situație critică existența unui stat, statul negociază și alege, să renunțe la aceasta. În perioada ultimilor ani din primul război mondial Austro-Ungaria a avut în vedere de câteva ori ruperea alianței cu Germania.

Fiecare stat deține un alt nivel de forță atât spirituală, cât și materială, dar și interese specifice. Patrimoniul unui stat este propriu, la fel și interesele naționale, precum și anume sensibilități interne în relația cu evenimentele din politica internațională.

Statele nu ar trebui, să renunțe la obiectivele pe care și le propun, pentru a face pe plac statelor aliate, decât în situații radicale în care pot pune mai presus de interesele personale alianța cu statul respectiv.

O alianță între state nu însumează decât un fragment din potențialul de putere al statelor implicate, doar cazurile extreme conduc la angajări în întregime. În primul război mondial mobilizarea SUA s-a făcut cu implicarea unei părți, din ceea ce ar fi însemnat în întregime populația americană și resursele materiale, această parte fiind mai mică decât cea a Franței, a Marii Britanii și din Rusia.

Stephen M. Walt¹¹ aprecia, că statele participă la formarea alianțelor, pentru a avea posibilitatea efectuării unui balans (*balancing*) împotriva amenințărilor. Cel de-al doilea concept menționat de Walt este acela de aliniere (*bandwagoning*) a statelor.

Statele mici sunt de acord să se alieze, pentru a putea avea acces la un bun comun, dar nu doresc să cotizeze pentru a potența poziția unui stat puternic din sistem, care poate să impună noi reguli.

J.J. Mearsheimer – fost co-autor la *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy* (2007) introduce sintagma *balancing against the strongest* (balansarea împotriva celui mai puternic) care se întrepătrunde cu cea a lui Walt *balancing against the most threatening* (balansarea împotriva celui mai amenințător) și astfel se poate afirma „*hegemonia asupra sistemului constituie*

¹¹ Stephen M. Walt este profesor de Relații Internaționale la Kennedy School of Government, aflată în Universitatea Harvard. A predat și la Universitatea Princeton și Universitatea Chicago. A efectuat activitate de cercetare la nivel academic, a colaborat cu Brookings Institution, Carnegie Endowment for Peace și cu instituții din sistemul militar american. Este membru al American Academy of Arts and Science din 2005. și în colectivele editoriale ale revistelor *Security Studies*, *International Relations*, *Foreign Policy* și *Journal of Cold War Studies*. Dintre lucrările publicate *The Israel Lobby and US Foreign Policy* alături de John L. Mearsheimer (2007), *Taming American Power: The Global Response to US Primacy* (2005), *Revolution and War* (1996), *The Origins of Alliances* (1987)

*întotdeauna cea mai mare amenințare la adresa intereselor altor state, sau cel puțin la adresa celorlalte mari puteri și doar cel mai puternic actor din sistem poate amenința cu impunerea hegemoniei.*¹²

Kjellen considera că statele sunt asemenea oamenilor, organisme vii înzestrate cu o parte rațională și sentimente. Cele care posedă un spațiu generos, sunt sigure pe forța lor și pot să și-o exercite în continuare printr-o politică de expansiune și colonizare a teritoriilor. Din punctul de vedere al lui Kjellen geopolitica analizează statul asemenea unui fenomen plasat într-un spațiu geografic, ori statul este privit ca un organism viu aflat în relație directă cu geografia teritoriului.

Atitudinea lui Kjellen a fost în opoziție cu cea vehiculată de tradiționaliști, aceea în care contractul social oferă legitimitate statului. Pornea de la ideea, că statul este asemenea unei ființe, care trebuie să-și impună autoritatea, dacă vrea să domine, în același timp trebuie să poată adopta și o atitudine protectoare, cum are un părinte față de copil. Fundamentul de la care pornea acest stat era similar aceluia de într-ajutorare întâlnit în cazul membrilor unei comunități, într-un cadru corporatist, în care relațiile dintre oameni sunt etnice, economice și politice.

Statul – din punctul de vedere al lui Kjellen- are la baza funcționării sale cinci factori; a.geografic – mai precis poziția statului, dacă deține resurse naturale, ce forme de relief are, localizarea, granițe, vecini- toate aspectele privite din punct de vedere geostrategic;

b.etnic- Se urmărea, dacă fiecare generație are conștiința apartenenței la o anume etnie, relațiile cu alte etnii, minorități, modul în care se reflectă asupra psihologiei indivizilor;

c.economic- posibilitatea de acoperire a nevoilor proprii, prin dezvoltarea relațiilor comerciale, cum se poate distribui venitul, realizarea interdependenței dintre sectoarele economice;

d. social- analiza configurației claselor sociale și a categoriilor sociale, gradul de educație și cultură a oamenilor, bunăstarea și nivelul de insatisfacție a nevoilor și modul în care își desfășoară activitatea instituțiile în societate;

e. juridic – prezintă modul de guvernare dintr-un stat (democrație, auto-crație, dictatura), sistemul legislativ după care se ghidează statul, dacă se implică și cum anume statul în domeniul economic, social, politic, cultural.

¹² T.V. Paul, James Wirtz, Michel Fortmann, *Balance of Power. Theory and Practice in the 21st Century*, Stanford University Press, California, 2004, p. 35.

Politica este văzută ca o știință a statului. Geopolitica este o parte din știința politică cu un caracter interdisciplinar, care analizează statul din prisma geografiei. Aduce în discuție topopolitica, care este o subdisciplină a geopoliticii, care studiază așezarea statului, dar și orientarea politică; morfopolitica – se referă la forme, la rețele și fiziopolitica o altă subdisciplină care cercetează zăcămintele naturale.

Preciza aspectele de care trebuie să se țină seama în relațiile interstatuale: vecinii fiecărui stat, distanțele dintre state, centrii de putere, poziția față de aceștia.¹³

Karl Haushofer¹⁴ promovează geopolitica în domeniul disciplinelor de studiu. În privința relației dintre politică și geografie, abordată și de către Kjellen face o distincție între geografia politică (obiect de studiu ce are ca zonă de interes modul în care puterea statului se diseminează pe teritoriul acestuia) și geopolitică (o consideră ca știința, ce analizează modul în care formele politicului se corelează cu spațiile existționale).

Ideile promovate în geopolitică de către Haushofer au inspirat ideologia nazistă, al cărei susținător a fost până în 1941, când a observat, că de fapt expansiunea Germaniei și cucerirea de către noi teritorii din estul Europei, nu intra în ideea cuprinderii populației germane aflată în toată Europa sub o singură guvernare.

În acea perioadă era interesat de realizarea unei alianțe continentale între Germania, Rusia și Japonia, ce putea contracara puterea maritimă a Statelor Unite și a Marii Britanii.

Lebensraum-ul trebuie să constituie punctul de plecare în orice tratat diplomatic, la nivel intern în primul rând. Densitatea locuitorilor, valorile și interesele acestora sunt diferite între diverse zone ale aceluiași stat.

În interiorul unei comunități membrii acesteia trebuie să aibă un set coerent de idei și aspirații, ce oferă o viziune asupra existenței.

În cadrul mecanismelor de ideologizare are loc orientarea gustului populației pentru natural întrucât „*Naturalizează diferențele reale, convertind diferențele în modul de achiziționare a culturii în diferențe de natură; aceasta recunoaște ca legitimă numai relația cu cultura (sau pe aceea cu limbajul) care*

¹³ Paul Dobrescu, *Geopolitica*, Editura Comunicare Ro, București, 2003, p.28

¹⁴ Karl Haushofer (1869–1946) determină introducerea studiului geopoliticii în învățământul universitar și contribuie la apariția revistei *Jurnal de geopolitică* editată de Institutul de Geopolitică din Muenchen. Pan-ideile promovate de Haushofer se regăsesc în lucrările publicate *Geopolitica panideilor* (1931) și *Geopolitica contemporană* (1934)

poarta marca vizibila a genezei sale, care nu are nimic „academic”, „scolastic”, carturesc”, „afectat” sau „studiat”, ci se manifesta prin usurinta si naturaletea sa relatia prin care adevarata cultura este natura – un nou mister al conceptiei imaculate.”¹⁵

Mecanismul de naturalizare conduce la pseudo-neutralitatea ideologiilor.

Densitatea demografică implică valori diverse, funcție de regiuni și în cazul unor zone de graniță poate exercita presiuni asupra frontierei, spațiu în care se pot desfășura confruntări.

Un loc predilect în cultura politică a unei țări îl ocupă spațiul frontalier, ce prezintă o imagine a locuitorilor din acel teritoriu geografic, oferă o perspectivă a ideilor, mentalităților, asumarea unui destin și o mărturie a prezenței aceluiași popor de-a lungul istoriei. Existența granițelor înseamnă perpetuarea identității aceluiași popor aflat dincolo de acestea. Fiecare națiune este datoră să-și protejeze patrimoniul ideatic, valoric aflat în interiorul granițelor, cu tot arsenalul de mijloace pe care-l posedă la nivel spiritual, economic, social, politic și militar. Menționează existența geopoliticii apărării și securității unei națiuni, care are ca obiect apărarea granițelor fizice, dar și a celor spirituale .

Haushofer este adept al panideilor, idei supranaționale care se pot manifesta în spațiu și pot cuprinde cât mai multe fațete și care sunt considerate asemenea unor cartografii realizate la nivel mental. Alte concepte utilizate sunt: pan-ideea etnică aparținătoare unui grup etnic, ce emite considerații în privința expansiunii teritoriale îndreptățite, ideea în care se regăsește pan-slavismul, promovat de ruși și pan-germanism și ideea de pan-perspectivă în legătură cu faptul, că difuziunea culturală, conduce la apariția unui teritoriu mai mare- corespunzătoare acesteia este pan-ideea asiatică, pan-ideea-europeană și pan-ideea americană.

Althusser considera că ideologia îmbracă un veșmânt imaterial, în societate se regăsește în instituții de stat ca bisericile, școlile. Ideologia prezintă omului modalitatea prin care își poate trai existența în raport cu realitatea prezentată de acestea. Rezultatul este formarea unor indivizi cu statut de subiect. Althusser aprecia, că ideile sunt materiale. Ideologia apelează la un alt tip de discurs, acela lacunar. Din punctul de vedere al ideologiei, ceea ce se sugerează devine mai important, decât ceea ce se spune.

¹⁵ Pierre Bourdieu, *Distinction: a Social Critique of the Judgment of Taste*, trans. Richard Nice, Harvard, Harvard University Press, 1984, p. 68

În virtutea faptului că ideologia nu are istorie, Cassirer o apropie de mit.

Totuși ideologiile concrete au istorie și sunt prezente în interesele de clasă, structura de clasă a unei societăți și în lupta de clasă.

Haushofer a inițializat pan-ideea europeană, potrivit căreia organizarea frontierelor trebuie să constituie un factor important. Granițele trebuiau delimitate, iar statele aflate în interiorul acestui mare organism, să aibă o relație corectă între ele, dar și cu Europa. Drepturile interne ale tuturor statelor membre să fie respectate și să nu existe nicio agresiune externă pentru impunerea unor forme noi culturale, ori de intervenție în structura identitară și de impunere lingvistică.

Reprezentanții geopolitici dintr-o țară analizează cel mai bine spațiul geografic al țării din care provin..

În spațiul anglo-american geopolitica se axează pe o linie prioritară strategică. Reprezentanți sunt Alfred Mahan și Halford Mackinder.

Alfred Mahan¹⁶ considera că Marea Britanie a avut rolul de putere mondială maritimă o perioadă de timp, intrucât deținea datele necesare: avea acces la mare deschisă și nu erau în jur state vecine puternice, dispunea de posibilități militare impresionante în flota maritimă și nave. Potrivit opiniei lui Mahan putea deveni putere maritimă țara care se afla în apropierea Oceanului Planetar, eventual putea avea acces la acesta printr-o mare deschisă, îndeplinind și celelalte condiții întrunite de Marea Britanie.

Statele Unite au o poziție bună geografică. La aceasta se impunea adăugarea unei importante flote maritime cu importanță strategică-dovadă și a unei activități comerciale deloc neglijabile-, a cărei mărime să fie imaginea puterii și măreției acestei țări.

Alte aspecte ale puterii, care trebuiau respectate –sunt enunțate de Alfred Mahan: un imperiu terestru trebuie să-și asigure puterea de influență și pe ocean, navele să navigheze pe trasee sigure și să poată acosta în porturi protejate. În situația unui conflict o flotă maritimă puternică permite desfășurarea luptei și pe ocean -(nu numai la mal și terestru) cât

¹⁶ Alfred Mahan (1840–1914) datorită profesiei sale de amiral în marina americană elaborează teoria potrivit căreia puterea maritimă are o influență incontestabilă asupra evenimentelor istorice, care nu eludează intercondiționarea cu aspecte economice, sociale, politice, cu referiri în privința densității populației. A publicat lucrări ca *Influența puterii maritime asupra istoriei* (1890) și *Influența puterii maritime asupra Revoluției franceze și Imperiului* (1892). A predat în calitate de profesor la Colegiul Naval din Newport (Rhode Island).

și accesul la statele aliate, dacă este necesar un ajutor. Pentru a controla un teritoriu, se impune supravegherea mijloacelor de acces către acel teritoriu pe plan terestru și maritim. Factorii enunțați de Alfred Mahan au constituit punctul de plecare și desfășurare în analize ulterioare privind puterea unui stat la nivel aerian, pentru cercetarea unor aspecte economice, informatice, pentru dominarea pieței privind accesul la tehnologii militare, nucleare.

Halford Mackinder¹⁷ aprecia că luptele dintre popoarele așezate pe zonele de coastă și cele terestre s-au desfășurat periodic. Elaborează o teorie geopolitică, potrivit căreia centrul puterii terestre se află în interiorul Eurasiei și face o cartografiere a Eurasiei. Consideră că sunt trei zone de bază: spațiul –pivotal- în jurul caruia gravitează întreaga istorie mondială (pe care-l identifică cu Rusia)- ce se întindea de la spațiile aflate în vecinătatea Oceanului Pacific până la Marea Caspică și Marea Neagră, apoi de la Oceanul Înghețat include munții și podișurile ce despart zona de nord și centrală a Asiei de cea de sud. Urmează partea din interior a aceluia spațiu- semicercul interior- din care fac parte statele situate pe continent, care au și o dezvoltare bună maritimă, ori oceanică, mai precis zonele în care au avut loc evoluțiile marilor națiuni ale Europei, Orientului Mijlociu, Indiei și Chinei. Cea de a treia zonă principală este aceea aflată în exterior și periferic – semicercul exterior din care fac parte statele și regiunile exterioare continentului adică Regatul Unit al Marii Britanii, America de Nord, Africa subsahariană și Australasia.

Puterile continentale terestre sunt considerate interioare și capătă o putere de influență dominantă asupra puterilor maritime (care inițial erau superioare) odată cu descoperirile tehnice și creșterea posibilității de mișcare dintr-o zonă în alta. Într-o țară ca Germania exista posibilitatea deplasării rapide în teritoriu și astfel ocupa o poziție superioară în raport cu țări maritime considerate periferice. Marea Britanie nu mai avea avantajele exteriorității în relația cu Europa și Eurasia, era obligată să țină cont și să se integreze în ceea ce se întâmpla pe continent. Teoria apare în lucrarea „*Idealurile democratice și realitatea*” redactată după primul război mondial (1919). Ar trebui evitate conflictele care revin la anumite perioade,

¹⁷ Halford Mackinder (1861–1947) elaborează teoria, potrivit căreia popoarele aflate pe continent au repetat și au încercat de-a lungul timpului să cucerească popoarele situate în zone maritime. Și-a expus teoria în lucrarea *Pivotal geografic al istoriei* (1904) la Societatea Regală de Geografie din Londra.

ar trebui ca justiția să aibă un rol hotărâtor în societate, idealurile, năzuințele oamenilor ar trebui să fie în rezonanță deplină cu natura și pământul, istoria lumii să fie lecturată în cheia care trebuie, să fie deciptați și eludați factorii ce pot conduce la conflicte.¹⁸

Analiza geopolitică ar putea să preîntâmpine declanșarea marilor conflagrații istorice. Există o creștere la nivel economic inegală în cadrul națiunilor, care este strâns corelată cu spațiul de valoare strategică al fiecărui stat. Se adaugă și particularitățile specifice națiunilor. Deciziile pe care le iau factorii politici, ar trebui să țină cont de datele naturale, chiar dacă sunt diferite în funcție de caz și de perioadă.

Mackinder formulează sintagma de *Insulă a lumii*, loc în care se desfășoară principalele acte ale istoriei – în care include Europa, Asia și Africa.

Aduce în prim plan conceptul de *Heartland* (în traducere din limba engleză *Inima lumii*), aceasta fiind considerată zona în jurul căreia pivotează lumea, printre care și America de Nord pe care o consideră o insulă. Reapare dialogul dintre partea terestră și partea maritimă a lumii, între Heartland și zona situată în partea maritimă a Europei.

Consideră ca Europa de Est are un rol important în supravegherea Heartland-ului, întrucât stabilește măsura în care contribuie fiecare din cele două puteri ale Heartland-ului, Rusia și Germania. Indică, care dintre aceste două puteri este dominantă.

Este autorul celebrelor fraze:

„*Cine controlează Europa de Est, controlează Heartland-ul*
Cine controlează Heartland-ul, controlează Insula lumii
Cine controlează Insula lumii, controlează lumea.”

Partea vestică a lumii vede în cea estică un sine idealizat.

Montesquieu considera popoarele ce trăiau în Europa de vest, popoare dornice de libertate, organizate și motivate, în paralel națiunile care populau teritoriile întinse (de pildă în Europa de Est și Asia popoare ce nu prețuiau, ceea ce aveau și nu erau orientate spre a profita la maximum de datele avute.¹⁹

Estul a fost atras permanent de vest, în care vedea o împlinire a visurilor într-un viitor nu prea îndepărtat. Însă pe acestea și-a pus amprenta naționalismul. Lacan și psihanaliza devin instrumente de lucru pentru deciptarea fenomenelor politice. Membrii unei națiuni sunt într-o

¹⁸ CF Paul Dobrescu 2003, p. 51

¹⁹ J.Touchard, *Histoire des idées politiques*, PUF, Paris, 1959

relaționare profundă au un set de valori comune, dar de fapt fantazează în privința materializării națiunii, pe care o interpretează asemenea unui lucru, care ar trebui să le ofere în primul rând satisfacție, nu să poată fi în același timp și cauză a suferinței.

Membrii unei națiuni ar trebui să aibă o existență dinamică.

Perioada următoare celui de-al doilea război mondial constituie obiectul ultimei lucrări a autorului englez. Analizează ce s-a întâmplat din punct de vedere geopolitic și în funcție de aceste evenimente trasează coordonatele evoluției ulterioare: – teoria sa potrivit căreia reapare la anume intervale de timp un conflict între puterile continentale și cele oceanice nu mai este relevantă. Apare zona nordică de influență – alcătuită din Heartland și Oceanul Interior- și regiunile musonice ale Asiei – acestea sunt India, China, Asia de Sud-Est, state cu deschidere la ocean. Zona nordică și regiunile musonice ale Asiei formează un nou echilibru de putere.

Mackinder reprezintă Heartlandul ca dimensiune similar Uniunii Sovietice. Râul Ienisei este situat la granița de est. Teritoriile geografice aflate la est de acest râu se întind pe o suprafață de aproximativ patru milioane de kilometri pătrați. Densitatea populației este de doar șase milioane de locuitori- nu este aglomerată –, în zonă se găsesc multe resurse.

Apprecia, că Uniunea Sovietică va deveni o superputere și influența sa va fi incontestabilă, dacă va ieși învingătoare din război.

Teoriile elaborate de Mackinder au constituit model pentru alți cercetători și material de bază pentru dezvoltarea și elaborarea unor noi teorii privind superputerea datorită faptului că există state puternice și state slabe, trebuie păstrat un echilibru.

Alte aspecte demne de evidențiat: lumea are doi poli, teritoriile geografice sunt mai importante sau mai puțin importante grație bogățiilor pe care le pot avea, datorită poziției geografice, dar și calității populației care ocupă acele habitaturi.

Factorii politici decizionali internaționali trebuie să aibă în vedere caracteristicile mediului geografic.

A constituit o sursă de inspirație pentru Nicholas Spykman – a văzut geopolitica mondială prin prisma *Rimland Theory* (teoria țărmurilor). Potrivit lui Saul Cohen – geopolitica este fundamentul construcției lumii actuale. Dacă este o construcție folosește elemente ca zonele geografice, arii mari și arii restrânse, localități, orașe, județe, regiuni, națiuni, state. Alexander de Seversky a fost influențat de personalitatea lui Mackinder,

s-a orientat către spațiul aerian și a elaborat o teorie privind dominația acestui spațiu de două superputeri începând cu anul 1945 până în cea de a doua decada a anilor '70 din secolul XX.

Geopolitica vine în sprijinul prezentării unei noi posibilități de a vedea lumea, este un rezultat al apariției hărților, cu accente asupra delimitării teritoriale și în unele cazuri a dispariției frontierelor.

Geopolitica ar trebui, să poată prevedea anumite evenimente, să preîntâmpine situații extreme în urma analizei locației unor resurse naturale, a implicației folosirii tehnologiei pentru exploatarea acestora în orientarea acțiunilor politice și militare la nivel interstatal.

Acțiuni revendicate de grupări teroriste, ar putea fi anticipate. Sentimentul de teamă, de nesiguranță privind evenimentele, nu ar mai pune stăpânire pe indivizi.

Se pot menționa situații, în care populația a fost afectată de evenimente dramatice precum atacul cu bombe în transportul public din Londra (7 iulie 2005) și ulterior cele din Statele Unite (11 septembrie 2001).

Fiecare stat își construiește o anumite imagine geopolitică și dorește să fie considerat și privit de comunitatea internațională în raport de aceasta, chiar dacă este vorba despre superputeri ce au posibilitatea să atragă în uniuni economice, politice alte state cu o putere mai mică. Alianțele inter-statale se construiesc în acest mod. Granițele constituie un punct de reper în acest demers, statele sunt privite ca fiind din afară ori din interiorul uniunilor, *outsider* versus *insider*, se regăsesc în sistemul mondial sub forma unor comunități bazate pe criterii sociale și etnice.²⁰

Identitatea statelor și interesele acestora sunt rezultatul modului în care se intersectează și acționează²¹.

Există un discurs de tipul geopolitic, care se face la toate nivelurile începând cu cel local, regional și național. Fiecare țară are și un discurs geopolitic dependent de coordonata identitară a populației și de localizare.²²

²⁰ D. Newman, A. Paasi, *Fences and neighbours in the postmodern world: boundary studies in political geography*, Progress in Human Geography, vol.22, nr.2, 1998, pp. 186–207

²¹ J. Agnew, S. Corbridge, *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*, op.cit., 1995; S.Telhami, *Israeli foreign policy: A realist-ideal type or a breed of its own?*, în M.N. Barnett (edit.), *Israel in comparative Perspective: Challenging the Conventional Wisdom*, SUNY Press, Albany, New York, 1996, pp. 29–52

²² S. Telhami, *Israeli foreign policy: A realist-ideal type or a breed of its own?*, în M. N. Barnett (edit.), *Israel in Comparative Perspective: Challenging the Conventional Wisdom*, op.cit. 1996, pp. 29–52

Bibliografie

- Agnew J., Corbridge S. *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*, Routledge, Londra, 1995
- Agnew J. *Is there a politics to geopolitics*, (Essay 4 „Is geopolitics a word that should be endowed only with this meaning it acquired in the early twentieth century?") în *Progress in Human Geography*, vol.28. nr. 5, 2004
- Bari Ioan *Probleme globale contemporane*, Editura Economică, București, 2005
- Bădescu Ilie *Tratat de geopolitică*, Editura Mica Valahie, București, 2004
- Beck Ulrich *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului-răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București, 2003
- Blin A, Chaliand G., Gere Fr. (coord) *Puteri și influențe. Anuar de geopolitică și strategie 2000–2001*, Editura Corint, 2001
- Bodin Jean *Les six livres de la politique*, Le livre de poche, Paris, 1993
- Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Geopolitica lumilor secolului XXI*. Editura Univers Enciclopedic, București, 2000
- Brzezinski, Zbigniew *Marea dilemă. A domina sau a conduce*. Editura Scripta, București, 2005
- Brunn S.D., Jones A.J., Purcell D., *Ethnic communities in the evolving „electronic state”: cyberplaces in cyberspace*, în W.A. Gallusser (edit.) *Political Boundaries and Coexistence*, Peter Lang, Berna, 1994
- Buzducea Doru *Globalizare*, în Zamfir C.; Stanescu S. (Coord.) *Enciclopedia dezvoltării sociale*, Editura Polirom, Iasi, 2007, p. 281–286
- Cerutti F. *Identita politica*, în volumul *Identita politica*, Editura Laterza, Bari, 1996
- Claval Paul *Geopolitică și geostrategie. Gandirea politica, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, Editura Corint, București, 2001
- Dan Adrian *Teorii ale dezvoltării sociale*, în Zamfir C. și Stanescu S. (coord) *Enciclopedia dezvoltării sociale*, Editura Polirom, Iasi, 2007
- Dandel C. *Geografie, geopolitică și geostrategie: ...în schimbare*, în Emandi I.E., Buzatu Gh., Cucu V., *Geopolitica*, Editura Glasul Bucovinei, Iasi, 1994
- Dehesa Guillermo de la, *Învingători și învinși în globalizare*, Editura Historia, București, 2007
- Derrida Jacques, *Signature Event Context*, in Limited Inc., Evanston, Northwestern University Press, 1988, p. 12
- Dobrescu Paul *Geopolitica* Editura Comunicare Ro, București, 2003
- Elman M.F. (edit.) *Paths to Peace: Is Democracy the Answer?*, Mass. CSIA Studies in International Security, MIT Press, Cambridge, 1997
- Friedman Thomas, *Pământul este plat. Scurtă istorie a secolului XXI*, Editura Polirom, Iasi, 2007
- Friedman Thomas *Lexus și măslinul*, Editura Polirom, Iasi, 2008

- Fukuyama Francis *America la răscruce. Democrația, puterea și moștenirea neoconservatoare*, Editura Antet, Oradea, 2006
- Gaster Theodore *Myth, Legend and Custom in The Old Testament*, New York, Harper, 1969
- Goldstein Joshua Pevehouse Jon *Relații internaționale*, Editura Polirom, Iasi, 2008
- Griffiths Martin *Relații internaționale. Școli, curente, ganditori*. Editura Ziua, București, 2003
- Gurion David Ben *Memoires*, Grasset, Paris, 1974
- Gwartney, J.D. Stroup R.L. Lee D.R. *Liberalismul economic. O introducere*, Editura Humanitas, București, 2008
- Harvey David *Noul imperialism*, Editura All, 2005
- Hegel G.W.F. *Prelegeri de filosofia istoriei*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968
- Huntington Samuel *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, Oradea, 1998
- Marin Dinu *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București, 2004
- Neguț Silviu *Introducere în geopolitică*, Editura Meteor Press, București, 2008
- Newman D., Paasi A. *Fences and neighbours in the postmodern world: boundary studies in political geography*, Progress in Human Geography, vol.22, nr. 2, 1998
- Newman D. *Citizenship, identity and location. The changing discourse of Israeli geopolitics*, în Klaus Dodds, David Atkinson, Geopolitical traditions, a century of geopolitical thought, Routledge, Londra, New York, 2000
- Nye Joseph *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie și istorie*. Editura Antet, Oradea, 2005
- *** *Statele lumii. Antologie*, Editura Steaua Nordului, 2007
- Soysal, Y. N. *Changing citizenship in Europe: remarks on postnational membership and the national state* în D. Cesarani, M. Fullbrook (edit.), *Citizenship, Nationality and Migration in Europe*, Routledge, Londra, New York, 1996
- Strange Susan *Retragerea statelor. Difuziunea puterii în economia mondială*. Editura Trei, București, 2002
- Telhami S. *Israeli foreign policy: A realist-ideal type or a breed of its own?* in M.N. Barnett (edit.), *Israel in Comparative Perspective: Challenging the Conventional Wisdom*, SUNY Press, Albany, New York, 1996
- ToucharđJ. *Histoire des idées politiques*, PUF, Paris, 1959.
- Wallerstein Immanuel *Declinul puterii americane. Statele Unite într-o lume haotică*. Editura Incitatus, București, 2005.
- Weizmann Haim *Naissance d'Israel*, Gallimard, Paris, 1957.
- Zamfir C. Vlasceanu I. (coord) *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998.